

קידושין ו,ב - ממשות בהנאת קידושין

המקדש במלוה - אינה מקודשת, בהנאת מלוה - מקודשת. האי הנאת מלוה היכי דמי? וכו' לא צריכא דארווח לה זימנא וכו'.

וכתב הרמב"ם בפרק ה מהלכות אישות הלכה יג טעמא דאינה מקודשת במלוה ש"אין כאן דבר קיים ליהנות בו מעתה", ולא פירש כרש"י שכתב: "וכבר הן שלה" וכוונתו שאין הוא נותן בשעת הקידושין דבר שלו. ועיין תוס' ר"י הזקן שרצה להשוות שיטת רש"י והרמב"ם וגרס ברמב"ם "שכבר הוציא הדינר" ולא כגירסה שלנו "שכבר הוציאה אותו דינר ועברה הנאתו" (ואע"פ שהרמב"ם מסיים "ועברה הנאתו", שהכוונה להנאת הדינר, וזה לא כפירוש תוס' ר"י הזקן - אפשר לומר שהכוונה להנאת הנותן כלומר להנאה הבאה מן הנותן, שהיא עברה ואיננה). ברם פיסקא הקודמת "שאין כאן דבר קיים ליהנות בו מעתה" ודאי אינה מתפרשת כשיטת רש"י, שהיה לו לומר פשוט 'שכבר הן שלה', כלשון רש"י.

ושיטת הרמב"ם ברורה, כפי שביארה באבני מילואים (סימן כח ס"ק טז), שהוא אזיל בתר הנאה וכמו שהרמב"ם מפרש במתנה על-מנת להחזיר שאינה מקודשת והטעם הוא מפני שלא נהנית¹. ברם, יש צורך להוסיף שדעת הרמב"ם היא, שאע"פ שנתנה בלי הנאה לאו כלום היא, והעיקר הוא שתיהנה, הרי יחד עם זה יש צורך שההנאה תהיה קשורה עם דבר ממשי.

וראיה לזה מדברי הרשב"א (בחידושי לדרך יט,א) במלוה שיש עליה משכון, שבמקרה זה גם המקדש במלוה עצמו מקודשת "שהרי היא נהנית במנה של מלוה שהיא מתקדשת בו, דהיינו הנאת (חזרת) המשכון". עיין שם שכתב שכן היא דעת הרמב"ם.

ולכן, ב"ארווח לה זימנא" פירש הרמב"ם (שם, טו) שדמי ההלוואה הם עכשיו בידה. בנקודה זו של צורך בדבר ממשי מודה גם הראב"ד, ואעפ"י שנחלק על הרמב"ם בפרט אחד, בכל זאת אף הוא פירש שמעות ההלוואה מזומנים בידה לפרוע. וטעם הדבר, דכיון דכסף ילפינן משדה עפרון, צריך שההנאה תהיה קשורה עם דבר של ממש, ולכן ב'שחוק לפני ורקוד לפני (קידושין סג,א) מתקדשת שהרי השחוק והריקוד דברי ממש הם, מה שאין כן ב"ארווח לה זימנא" לכספי מלוה שאינם בעולם - ההנאה קשורה עם כסף שאינו ממשי.

* מאמר זה והבא אחריו הם כתבים מתוך מחברותיו של מו"ר הרב משה צבי נריה זצ"ל, הנמצאות בידי המשפחה, וטרם זכו לראות אור. הדברים שנאמרו כשיעורים כלליים ונרשמו בצורה תמציתית על ידי אומרים, נערכו ונסדרו ע"י אייל פישלר, תוך השתדלות רבה לשמור על סגנונו המקורי של הרב. כל הערות השוליים בשני המאמרים, למעט הערה 2 במאמר זה הן תוספת של המסדר.

1. אישות ה, כד: "הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום" - מכאן שצריך שתגיע לידה הנאה ולא רק שוה פרוטה.

ובזה מיושבת קושיית הר"ן על הרמב"ם (ב,ב בדפי הרי"ף) שכתב:

נראה שהוא... וסובר שאילו הלוח אותה כבר אע"פ שהוא מאריך לה עכשיו הזמן, כיון דהשתא לא יהיב לה מידי - אינה מקודשת. ולא ידעתי למה. שאפילו הוא מלוח אותה עכשיו אינה מקודשת במעות עצמן אלא בהנאת מלוח זו, וכיון שכן אפילו קדמה מלוח לקידושין מה בכך, והרי מכל מקום הוא מהנה אותה עכשיו בהרוחת זמן וכו'.

שכן כשקדם המלוח לקידושין, ההנאה קשורה לדבר ממשי שהמעות בעין, מה שאין כן במקרה של הרי"ף "דמטא זימניה למגבא מינה". וכן כתב הברכת שמואל (סימן ד ס"ק א), עיין שם².

ו"בתן מנה לפלוני ואקדש אני לך" דמקודשת מדין ערב, הדגיש הרמב"ם שאומר לה שהיא מקודשת **בהנאה** זו שהוא נותן לפלוני (אישות ה, כא), ומלשון הרא"ש (סימן ו) נראה לכאורה שחולק על הרמב"ם שכתב הרי את מקודשת **במנה** שנתתי לפלוני. והנה יקשה על הרמב"ם, שכיון שמקדשה בהנאה שהיא מקבלת, מה אנו צריכים לדין ערב? הא לא גרע מ"שחוק לפני ורקוד לפני"! וכך הקשה בפני יהושע (ז, א ד"ה אמר) על הריטב"א שגם הוא כתב (ז, א ד"ה ערב) דמתקדשת בהנאה זו.

ולפי דברינו בביאורו של הרמב"ם במלוח, ניחא כאן. שהרי אמרנו שההנאה צריכה להיות קשורה בדבר ממשי, ו"בתן מנה לפלוני", אמנם הנאה יש כאן, אבל צריכה היא להיות קשורה עם דבר ממשי, ואלמלי דין ערב, הנתינה של המנה מה קשר לה עם האשה, והנאה גרידא לאו כלום היא. והשתא שיש דין ערב, שפיר אמרינן שנתנת המנה לפלוני יש לה קשר עם ההנאה שהיא מקבלת, ולכן היא מקודשת. ושוב אין צורך לומר שהרא"ש חולק על הרמב"ם, ושפיר יכול לומר דמקודשת במנה שנתן לפלוני.

* * *

וביסוד זה של ממשות בקידושין, יוסבר לנו הא דלא מצינו שתועיל אמירתו של אדם חשוב שתתקדש לו אשה בהנאת הקידושין עצמם. ומלשונו של הריטב"א יש ללמוד שהנאה זו יש לה ערך לגבי הקידושין, שכתב (ז, א ד"ה איתמר נמי): "שבאדם חשוב יש לה שתי הנאות: קבלת המתנה והנאת **נשואין**", ואם כן מדוע באמת לא תועיל הנאה זו לבדה?

ולכאורה יש לפשוט שאלה זו מדברי המהרי"ט (בחידישי קידושין על הרי"ף הר"ן ושאר המפרשים, סוף ד"ה גרסינן פרק האיש מקדש): "ואנן בעינן שתהא הנאה קיימת קודם קידושין שתתקדש על ידו", ובמקדשה בהנאת קידושין עצמן הרי ההנאה באה רק עם הקידושין ולכן אי אפשר לקדש בהנאה זו.

2. ועיין חילוק אחר בזה בפסקי הלכות יד דוד, חלק ב דף עז,ב: "התם דעיקר הנאה בדבר שלא בא בידה מעולם, משא"כ כשכבר הדבר ברשותה וההנאה אינה אלא שלא יבקש ממנה הלוואתו... לא מקרי הנאה חדשה".

אלא שעוד לא העלינו ארוכה לשאלתינו, שהרי יכול לקדשה בהנאת הסכמתו לקדשה, וההסכמה באה לפני הקידושין עצמם.

אולם על פי האמור, שכל הנאה צריכה להתקשר לדבר ממשי, הנה כאן הדבר הממשי הם הקידושין עצמם, והרי הם באים אחר כך, ולכן שוב אין ההנאה הערטילאית שלפני זה יכולה לשמש לנו כל עיקר (שלא דמי לשחוק לפני כמו שכתבנו).

ומשהגענו לזה יאירו לנו דברי הריטב"א [אף בלא היסוד של המהרי"ט], שבאמת הנאת הנשואין הנאה היא, ברם כל זמן שהיא קשורה רק עם הנשואין עצמם היא קיימת לעצמה בלי שום קשר עם דבר ממשי (שכן הנישואין בפני עצמם אינם ממשות), ואין לה כל ערך לגבינו, מה שאין כן בנתינת מתנה לאדם חשוב - שהמתנה היא כאן הדבר הממשי - שוב לא רק הנאת הנתינה חשובה, אלא גם הנאת הנישואין עצמם של אחר כך מתקשרת עם הצד הממשי, ואף היא מוסיפה משקל להנאה שבה האשה מתקדשת.